

Nincs kegyelem!

Takács Róbert

2010. április 11. 12:50

Ártatlanul vádolták gyilkossággal, lecsukták, majd két és fél év után kiengedték. A társadalom nem fogadta vissza, kárpótlást nem kapott, végül öngyilkos lett – Pusoma Dénes igaz története Ragályi Elemér filmjében és a szakértő magyarázata az fn.hu-n.

A Heves megye északi részén fekvő Ivád lakossága ma már nem éri el a négyszáz főt. A falu nevezetes arról, hogy szinte mindenki rokonsági viszonyban van egymással, az itt élők közt évszázadokig nem volt szokás kívülről választani házastársat. A település ÖNHIKI, azaz önhibáján kívül nehéz helyzetbe került település. Ezt a kategóriát az önkormányzati törvény hozta létre, a közszolgáltatások működőképességének megőrzése érdekében pályázni lehet kiegészítő állami támogatásra. A falu egyik legégetőbb gondja – mint oly sok kistelepülésnek – a munkaalkalmak hiánya.

FILMKLUB

Az Anno Filmklub Ragályi Elemér Nincs kegyelem című filmjét mutatta be Tolerancia Évadja keretében, majd Bársony János jogász beszélgetett a közönséggel a film háttéréről, az igazságszolgáltatási rendszer működési mechanizmusáról, történeti háttéréről, illetve a romákkal szembeni előítéletekről, az integráció dilemmáiról.

1994-ben a falu nyugalma egy gyilkossági ügy kavarta fel: egy idős nénit agyonverték és kiraboltak. A gyilkossági ügyek rendszerint országos nyilvánosságot kapnak, felborzolják a kedélyeket, súlyosságuknál fogva alapvetően befolyásolják az emberek közbiztonság-érzetét. A bűnügyi statisztikák alapján a kilencvenes évek közepe tetőpontnak számított: míg 1990-ben 320 szándékos emberölést követtek el, 1994-ben 443 eset fordult elő. Ma a társadalomban elő erős rendpárti igény ismeretében meglepő lehet, hogy a gyilkossági statisztika az ezredforduló óta csökkenő tendenciát mutat.

Nem csak azért, mert cigány

Pusoma Dénes kálváriája akkor kezdődött, mikor a gyilkossági ügy kapcsán beidézték tanúnak. Az esetek 99 százalékában a rendőrség a tanúkenti idézést választja, mert ez nem köti meg a kezét: a gyanúsítottal közölni kell mivel vádolják, ügyvédet hívhat. A film érzékletesen mutatja be, ahogy a rendőrségi nyomozás során összezavarják, megtörik, a megismételt kihallgatásokon ellentmondásba kergetik a roma fiatalembert, akit végül el is ítélték gyilkosságért. Csak majd két és fél év után derült fény arra, hogy nem volt köze a bűntetthez, szabadulása után azonban környezete nem fogadta vissza, alkalmi munkákat sem kapott, az uzsorások szorongatták, kártérítési igényét a bíróság elutasította, végül öngyilkos lett.

Bársony János szerint bár van jelentősége Pusoma Dénes roma származásának, a nyomozás és igazságszolgáltatás gépezetébe nem emiatt van kódolva a tévedés lehetősége. Ma Magyarországon egy bűnügyi per kimenetelét alapvetően – hozzávetőlegesen 80 százalékban – meghatározza a nyomozati szakasz, az ügyészi vádemelések eredményessége pedig kirívóan magas, 90 százalék feletti. Az európai átlag ennél jóval alacsonyabb, 60-70 százalékos. Sokkal többet nyom a latban a bíróság előtt, amit a vádlott a rendőrségi vallomásában állít, mint amit a későbbiek során. Márpedig, mutatott rá az előadó, a mai rendőri gyakorlatból messze nem koptak ki az évszázados „hagyományok”.

Történetileg a magyarországi rendfenntartás más-más szervezeti keretek között fejlődött a városokban és vidéken. A városokban rendőrség, míg vidéken csendőrség működött. Ez

utóbbi felállítására 1849-ben a szabadságharc leverése után került sor centralizált katonai szervezetként. Természetesen a bűnüldözés mellett legalább ilyen fontos feladata volt fellépni a nemzeti ellenállással szemben. Az 1881-ben – majd 1919-ben – újjászervezet csendőrség az „osztálynyomás” hatékony eszközeként is működött, amely biztosította a falusi szegénység és a nemzetiségek féken tartását.

Nagy a nyomás

Erre pedig a szegényparaszti mozgalmak megjelenésével, a nemzetiségi aktivitás erősödésével „szükség” is volt. A cél szentesítette az erőszakos, megfélemlítő eszközöket is. Az államszocialista időszak rendőrsége sokat megőrzött a csendőri örökségéből, és ez tükröződik a rendőrség mai katonai jellegében is. Működik egyfajta véd és dacszövetség is – akárcsak más „zárt” szakmákban. Eszerint a rendőr, aki vásárra viszi a bőrét, akinek meg kell küzdenie a bűnözőkkel kivételes, törvény feletti helyzetbe kerül, többet tart megengedhetőnek a maga számára, hiszen a határok átlépését épp a magasabb érdek, a bűnözés visszaszorítása igazolja.

A rendőrségen emellett nagy nyomás is van, hiszen minden kormányzat a felderítési statisztikák javulását várja adott személyi és pénzügyi feltételek mellett, miközben mint minden bürokratikus szervezetnek, korlátozott a kapacitása. Az eredménykényszer ugyanakkor a kisebb ellenállás felé hajt, és növeli annak az esélyét, hogy a nyomozás egy feltételezett irányba mutató bizonyítékok mentés fusson. A bűnözés visszaszorításában általában csodaszerként kezelik a rendőrség létszámának növelését, de a jobb szervezéstől, a rendőrség polgári arculatának erősítésétől inkább várható előrelépés: „minden ékszerbolt mellé ugyanis nem állíthatunk rendőrt”.

Az előadó hozzátette: a romák által elkövetett bűncselekmények ma az átlagosnál háromszor nagyobb arányban felderítettek, ami nagyrészt annak köszönhető, hogy a rendőrség a hetvenes évektől kezdve jóval hatékonyabban tudta kiépíteni a cigány közösségekben a besúgóhálózatát. Ez arra az ősi elvre épít, hogy a kishal saját magát mentve feldobja a nagyobb halat.

A bíró mindenható

Ugyanakkor a bírósági eljárás rendje is súlyos tévedések kockázatát rejt magában. A bíróságokat is nyomasztják a megoldatlan ügyek, közhelyszámba megy, hogy Magyarországon kirívóan hosszúra nyúlnak a perek. Pusoma Dénes esetéből ez is kiviláglik: számos elvarratlan szál, nem teljesen meggyőző bizonyíték hangzik el, ám végül mégiscsak továbblép ezeken a bíróság, le kell zárni az ügyet. A film jól érzékelteti, hogy Dénesnek – de a többi falubeli beidézettnek is – mekkora nehézséget okoz a számukra teljesen idegen hivatali nyelvezet: döcögve, zavarosan fogalmaznak a bíróság, a „felsőbbség” elvárása szerint. Az ezt a bürokratikus zsargon értő és beszélő emberek ugyanakkor hatékonyan tudják érdekeiket képviselni.

Az angolszász hagyománnyal szemben, ahol a per a vád és a védelem vitája, és laikus esküdtbírák ítélik meg, hogy megáll-e az ügyészi vád, nálunk a bíró szava a döntő. Bár a dualizmus idején Magyarországon is bevezették az esküdtbíráskodást, a szovjet típusú berendezkedés a népi ülnöki rendszert preferálta. A laikus elemként ma a társadalmi megítélést képviselő népi ülnökök ugyanakkor nem jelentenek valódi ellensúlyt a bírakkal szemben, sőt mivel az önkormányzatok által megválasztott ülnököket a bíróság elnöke osztja be, az „akadékoskodó”, a határidők teljesítését hátráltató civilek megkerülhetők.

Az esküdtbíráskodás annyiban adna védelmet a tévedések ellen, hogy a mindennapok szemléletmódját képviseli; az esküdt egy számára ismeretlen emberrel találkozik a tárgyalóteremben, akivel kapcsolatban el kell döntenie, hogy az elhangzott bizonyítékok megalapozottak-e. A bíró ugyanakkor óhatatlanul egy olyan értelmezési keretben látja a valóságot, amely a bírói rutinból fakad: rendszerint bűnelkövetők kerülnek elé, így eleve ilyen elvárásokkal tekint a vádlottra.

Megbélyegzett etnikum

A móri ügy is azt mutatja, hogy a justizmordok mögött nem kell mindenáron etnikai indítást, előítéleteket, romaellenességet keresni. Ugyanakkor a társadalomban jelen van a bűnbakképzés folyamata. A cigányság a 20. század folyamán gyakran került

kollektíven a vádlottak padjára, és a törvény előtti egyenlőség elvét konkrét intézkedések is sértették. Bár kevés szó esik róla, a roma holokauszt ténye viszonylag széles körben ismert. A náci fajelmélet a cigányokat bűnöző fajnak tartotta, bűnözésre való hajlamot pedig örökletesnek. A „vérükben van” gondolkodás ilyen-olyan formában ma is széles körben jelen van.

Ám 1947-ben is született olyan belügyminisztériumi rendelkezés, amely a tifusz elleni védekezésről szóló szabályozás részeként visszaállította a cigányságot megkülönböztető paragrafusokat, így lehetővé tette a cigányok internálását, félévente razziákat írt elő. A Népegészségügy című lapban az akkor folyó orvosi vita több felszólalója a romák sterilizálásában látta az egyetlen megoldást. A hatvanas-hetvenes években szintén egészségügyi köntösben jelentkeztek az olyan megalázó intézkedések mint a kopaszra nyírás, kényszermosdatás.

A Politikai Bizottság 1961-es határozata a cigányságot az 1945 előtti rendszer bűneként, melléktermékeként kezelte, egy lumpen, bűnöző életmódra hajlamos népcsoportként, de nem nemzetiségként, amely a munka és a szocialista nevelés hatására meg is fog szűnni. Ennek jegyében az extenzív iparfejlesztés és a kollektivizált mezőgazdaság bőven kínált is segéd- és betanított munkát, és meghirdették a putritelepek felszámolásának programját. Ezt azonban következetesen csak Budapesten és környékén hajtották végre. Az 1960-ban meghirdetett 15 éves lakásépítési programhoz hasonlóan ambiciózus vállalkozásra a rendszerváltás utáni kormányok nem is gondoltak. 1998 után több kormányzat is meghirdetett roma lakásépítési programot, ám az ezekre elkülönített összegek komolytanok a ma körülbelül 40 ezer telepen élő család létszámához mérten. Ráadásul az a néhány ház is, amely ezek hatására megépült, nem vette figyelembe, hogy mit sem ér a lakás, ha olyan környezetben épül, ahol nincs esély munkához, megfelelő egészségügyi ellátáshoz, oktatáshoz jutni.

Súlyosabb a tyúklopás?

Nagy port vert fel, hogy 10 év alatt a Magyar Köztársaság kormányai 120 milliárd forintot fordítottak roma felzárkóztatásra 1996 és 2006 között. Az összeg irdatlan nagynak tűnik, alkalmas arra, hogy szítsa a romaellenes indulatokat, különösen nehéz gazdasági helyzetben, amikor a középosztályba tartozók is a lecsúszástól félnek és a ténylegesen szegénységben élőkkel „versenyeznek” az állami forrásokért.

Pedig valójában az integrációs kihíváshoz képest nagyon kevés, és az Európai Unió kohéziós és vidékfejlesztési célokra hét év alatt lehívható mintegy 8000 milliárd forint tükrében sem tűnik soknak. Ugyanakkor ennek a 120 milliárdnak a töredékéről, csupán 1,5 milliárd forintról lehetett egyértelműen kijelenteni, hogy célba ért, hatékonyan segítette az eredeti célkitűzést.

Alapvető fontosságú lenne az oktatási-képzési rendszer megerősítése, hiszen az iskola jelenleg nem képes felszámolni a családból hozott hátrányokat, sőt újratermeli a társadalmi különbségeket. Az iskolák elégtelen működésében Bársony János szerint komoly szerepe van a minőségellenőrzési rendszer – a tanfelügyelőség – 1985-ös felszámolásának is.

A társadalomban a bűnözés megítélésében is olyan „konszenzus” alakult ki, amely azokat a bűncselekményeket ítéli meg sokkal súlyosabban, amelyek a romák körében a gyakoribbnak számítanak. Ebből aztán a szélsőjobb eljut a „cigánybűnözés” kifejezéshez, amely már az egész népcsoportot megbélyegzi. Ma ugyanis a tyúklopás jellegű bűncselekmények megítélése jóval negatívabb, mint a lopás kifinomultabb, de jóval nagyobb tételeket jelentő formáié, a sikkasztásé, adócsalásé.

A FOLYTATÁS

Az Anno Filmklub a következő alkalommal 2010. április 14-én jelentkezik Stephen Frears 1985-ben készült Az én szép kis mosodám című filmjével. Vendégünk ez alkalommal Tóth László szociológus lesz. A filmen és a beszélgetésen való részvétel továbbra is ingyenes.